

УДК 354:656.078

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ

FORMS AND METHODS OF PUBLIC REGULATION IN THE FIELD OF TRANSPORT

Клинчук В.І.,

*аспірант кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

У статті розглядаються форми та методи державного регулювання у сфері транспорту. Наводиться класифікація основних форм і методів державного регулювання у сфері транспорту. Визначаються їхні характерні особливості.

Ключові слова: форми, методи, державне регулювання, сфера транспорту, суб'єкти природних монополій.

В статье рассматриваются формы и методы государственного регулирования в сфере транспорта. Приводится классификация основных форм и методов государственного регулирования в сфере транспорта. Определяются их характерные особенности.

Ключевые слова: формы, методы, государственное регулирование, сфера транспорта, субъекты естественных монополий.

The article deals with the forms and methods of state regulation in the field of transport. The classification of the main forms and methods of state regulation in the field of transport is given. Specific features of the main forms and methods of state regulation in the field of transport are determined.

Key words: forms, methods, state regulation, sphere of transport, subjects of natural monopolies.

Постановка проблеми. Державне регулювання у сфері транспорту – це процес створення комплексу умов для формування адекватних соціально-економічних відносин для забезпечення цілеспрямованого розвитку транспортної системи, яка має високу соціальну значущість. Створення таких умов досягається через застосування різних форм і методів державного регулювання у сфері транспорту. Саме тому варто провести дослідження останніх.

Стан опрацювання. Питанню визначення особливостей форм та методів державного регулювання приділяли увагу такі вчені: В.Б. Авер'янов, Г.В. Агаманчук, С.М. Алфьоров, В.Д. Бакуменко, Л.Р. Біла, Ю.П. Битяк, Ю.В. Ващенко, В.М. Гарашук, В.А. Грабельников, М.М. Долгополова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, А.П. Купін, В.Й. Развадовський, В.Ю. Степанов. Однак залишилися поза увагою форми та методи державного регулювання у сфері транспорту.

Варто проаналізувати форми державного регулювання у сфері транспорту та визначити основні методи державного регулювання в зазначеній сфері.

Мета статті – дослідити форми та методи державного регулювання у сфері транспорту.

Виклад основного матеріалу. Транспорт – це одна з найважливіших галузей господарства будь-якої країни, що забезпечує перевезення людей, вантажів тощо. Поеднання різних видів транспорту, транспортних вузлів та магістралей утворює транспортну систему країни. Державне регулювання у сфері транспорту створює умови для діяльності та функціонування суб'єктів природних монополій у цій галузі та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках у бажаному державі напрямі, завдяки чому розвивається система транспорту загалом.

Регулювання у сфері транспорту здійснюється державою за допомогою уповноважених органів

в окремих формах. Також на розвиток державного регулювання у сфері транспорту впливають споживачі транспортних послуг. Варто зазначити такі форми державного регулювання, як довгострокове і короткострокове.

Довгострокове державне регулювання характеризується цілеспрямованим впливом на конкретну сферу з метою забезпечення поступового розвитку. Довгострокове державне регулювання здійснюється у формі програмування. Сьогодні це найбільш розвинута й поширена форма державного регулювання у світі.

Міністерство інфраструктури України визначає пріоритети та вживає заходів для забезпечення формування та реалізації державної політики в галузях авіаційного, залізничного, морського транспорту, розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту та у сферах використання повітряного простору України. Також Міністерство інфраструктури України затверджує і виконує прогностичні і програмні документи з питань розвитку авіаційного, залізничного, морського та річкового транспорту, а також розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту [4].

Що стосується короткострокового державного регулювання, то воно стало широко застосовуватися на Заході в передвоєнні й особливо в повоєнні роки. Короткострокове державне регулювання – це комплекс антикризових і антициклічних заходів держави, спрямованих на пом'якшення наслідків економічних криз, згладжування циклічного характеру розвитку економіки загалом [1, с. 481]. Отже, характерною рисою короткострокового регулювання є те, що воно є оперативним реагуванням на виникнення й розвиток кризових явищ, а тому заздалегідь не планується.

Короткострокове державне регулювання характеризується власними об'єктами впливу. Ідеться про попит і пропозицію, тобто вплив на них за допомогою певних економічних інструментів, які перебувають у розпорядженні держави. Наприклад, держава може надавати субсидії, дотації та державну підтримку в інших формах, гранти, здійснювати державні закупівлі продукції, надавати державну допомогу окремим підприємствам чи галузям, контролювати ціни тощо. Зазвичай короткострокове державне регулювання здійснюється через контроль за ціноутворенням.

Що стосується сфери транспорту, то відповідно до проекту закону України «Про державне регулювання у сфері транспорту», в Україні має бути створена Національна комісія, що здійснює державне регулювання в зазначеній галузі (далі – Комісія) [3]. Одним із завдань Комісії має стати формування цінової і тарифної політики на ринку послуг, що надаються суб'єктами природних монополій у сфері транспорту та суб'єктами господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, що регулюються згідно із законодавством України, забезпечення її прогнозованості та відкритості, сприяння впровадженню стимулюючих методів регулювання цін. Також у законопроекті зазначено, що Комісія під час регулювання цін (тарифів) на товари суб'єкта природної монополії зважає на:

- витрати, які, згідно з Податковим кодексом України, враховуються в обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств;
- податки і збори (обов'язкові платежі) до бюджетів та державних цільових фондів;
- вартість основних засобів, амортизацію, потреби в інвестиціях, визначених встановленим порядком;
- очікуваний прибуток від можливої реалізації товарів за різними цінами (тарифами);
- віддаленість різних груп споживачів від місця виробництва товарів;
- якість товарів, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;
- державні дотації й інші форми державної підтримки [3].

Варто зазначити, що за характером впливу держави на різноманітні суб'єкти можна виділити такі форми державного регулювання, як прямі та непрямі.

Пряме регулювання пов'язане із впливом держави на різні процеси безпосереднім використанням відповідних інструментів, до яких, зокрема, можна віднести фінансування з державного бюджету окремих програм. Пряме регулювання змушує суб'єктів господарювання ухвалювати рішення на основі державних вказівок, а не самостійно. У такому разі використовуються такі інструменти: норми амортизації, державні інвестиції, централізовані ціни тощо [6, с. 7]. Отже, пряме регулювання – це адміністративний вплив державних органів на транспортну систему.

За непрямого регулювання держава лише створює передумови для того, щоб під час самостійного вибору суб'єкти господарювання віддавали пере-

вагу тим варіантам, які відповідають цілям державної політики. Непряме регулювання у сфері транспорту здійснюється економічними інструментами, за допомогою яких створюються передумови для змін в умовах функціонування ринкового механізму. Зараз сфера застосування непрямого регулювання значно розширюється, звужує можливість прямого втручання в діяльність суб'єктів природних монополій у сфері транспорту та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках.

Що стосується методів державного регулювання у сфері транспорту, то їх варто розглядати як сукупність способів, прийомів і засобів правового впливу на відносини, які виникають у сфері транспорту. Метод державного регулювання демонструє, як регулюються суспільні відносини, якими прийомом та способами.

Методи державного регулювання класифікуються по-різному. Ми пропонуємо розглянути класифікацію за засобами впливу на ринок. За цим критерієм можна виділити правові, адміністративні й економічні методи державного регулювання у сфері транспорту.

Правові методи державного регулювання у сфері транспорту полягають в ухваленні законів та підзаконних нормативно-правових актів. Закони та підзаконні нормативно-правові акти визначають об'єкти та предмет регулювання у сфері транспорту, відповідальність юридичних та фізичних осіб за їх невиконання. Варто зазначити, що закони виконують функцію довготермінового правового регулювання, а підзаконні нормативно-правові акти – оперативного регулювання.

Варто звернути увагу на антимонопольне законодавство. Річ у тому, що обмеження монополізму забезпечує розвиток здорової конкуренції та ринкових відносин взагалі. Так, у проекті закону України «Про державне регулювання у сфері транспорту» передбачено, що Комісія повинна сприяти створенню умов для розвитку конкуренції з метою виведення товарного ринку зі стану природної монополії й ефективного задоволення попиту, а також для сприяння розвитку конкуренції на суміжних ринках, ефективному функціонуванню ринків послуг, що надаються суб'єктами природних монополій у сфері транспорту та суб'єктами господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів господарювання, споживачів та держави [3].

Отже, правові регулятори захищають ринкову систему, встановлюють права й обов'язки суб'єктів господарювання.

Адміністративні методи державного регулювання базуються на прямому державному управлінні. Це заходи застосування заборон, дозволів або примусу. Відмінність адміністративного регулювання від правового полягає в тому, що правове регулювання має здебільшого стратегічний характер.

Застосування адміністративних методів необхідне й ефективне в таких сферах:

- прямий контроль держави над монополями ринками;

– охорона навколишнього середовища і здоров'я людей;

– соціальний захист населення, визначення і гарантування мінімально допустимих життєвих параметрів – встановлення соціальних стандартів (гарантований прожитковий мінімум, регламентація умов праці тощо);

– реалізація державних програм і планів тощо [6, с. 8].

До адміністративних методів державного регулювання у сфері транспорту варто віднести: ліцензування та сертифікацію; квотування; організацію необхідного рівня кількісного й якісного обслуговування населення підприємствами транспорту.

На думку багатьох дослідників, адміністративні методи державного регулювання є найбільш застосовними для державного контролю над діяльністю монополій у галузі транспорту. Так, зокрема, дроблення єдиної мережі залізниць на частини і передача управління ними приватним особам може призвести до закриття окремих доріг із суто економічних причин, що спричинить порушення сполучуваності мережі, роз'єднання регіонів, втрату цілісності економічного простору [2, с. 7]. На наше переконання, є такі сфери функціонування яких неможливе без втручання з боку держави, це зумовлено об'єктивними обставинами. Однак варто зважати і на можливість застосування економічних методів державного регулювання в цих сферах.

Економічні методи державного регулювання пов'язані зі створенням державою фінансових чи матеріальних стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання й зумовлювати їхню поведінку. Економічні способи відрізняються втручанням у галузь транспорту через вплив на розвиток конкуренції, балансування попиту та пропозиції.

У сфері транспорту можна виділити такі основні економічні інструменти: податкове регулювання; встановлення мінімального розміру оплати праці;

встановлення цін на надавані послуги і лімітування підвищувальних коефіцієнтів, примус до виконання наданих пільг на проїзд; фінансування науково-дослідних розроблень; диференційована кредитна політика тощо [5, с. 99–100]. Отже, економічні методи державного регулювання впливають безпосередньо на ринок.

Висновки. До форм державного регулювання у сфері транспорту варто відносити довгострокове і короткострокове державне регулювання. Довгострокове державне регулювання здійснюється в основному через планування і забезпечує поступовий розвиток сфери транспорту. Короткострокове державне регулювання являє собою оперативне реагування на виникнення й розвиток кризових явищ.

Також до форм державного регулювання у сфері транспорту належить пряме і непряме регулювання.

Пряме регулювання – це адміністративний вплив державних органів на транспортну систему через державні інвестиції, контроль за ціновою політикою.

За непрямого регулювання держава прямо не втручається в процес ухвалення рішень суб'єктами природних монополій у сфері транспорту та суб'єктами господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, а лише створює передумови для того, щоб під час самостійного вибору суб'єкти віддавали перевагу тим варіантам, які відповідають цілям державної політики.

До методів державного регулювання сфери транспорту належать: правові, адміністративні й економічні. На практиці зазвичай спостерігається поєднання всіх наведених методів державного регулювання, а пріоритетність тих чи інших методів залежить від обраної державою політики у сфері транспорту.

Попередні дослідження показали, що є об'єктивна необхідність подальшого вивчення форм і методів державного регулювання в галузі транспорту в комплексі, зокрема, зважаючи на реформаційні процеси, що відбуваються в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С., Загальна економічна теорія. Спеціальна економічна теорія. К.: Ніка-Центр; Ельга, 2002. 527 с.
2. Грабельников В.А. Аналіз методів державного регулювання транспортної системи. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2 (40). С. 1–7.
3. Про державне регулювання у сфері транспорту: проект закону України від 11 травня 2016 р. № 46402007. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4640&skl=9.
4. Про Міністерство інфраструктури України: положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF?nreg=460-2015-%EF&find=1&text=%F0%EE%E7%F0%EE%E1%EB%FF%BA&x=0&y=0#w11>.
5. Степанов В.Ю. Державне регулювання транспортної сфери. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2016. Вип. 1. С. 97–103.
6. Яковенко Р.В. Державне регулювання економіки: конспект лекцій. Кіровоград: КНТУ, 2012. 40 с.